بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان سالمند ایرانی بر اساس آمارهای رسمی و الزامات سیاستی مبتنی بر پیش بینی های آینده‌نگرانه جمعیتی

احمد دراهکی[1*]، رضا نوبخت[2]

۱. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
۲. دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

نشریه پایش
سال نوزدهم، شماره ششم، آذر ـ دی ۱۳۹۹ صص ۶۳۲- ۶۲۱
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۷/۱۹
[نشر الکترونیک پیش از انتشار- ۲۵ آبان ۹۹]

چکیده

مقدمه: به دلیل بالاتر بودن امید زندگی زنان نسبت به مردان، تعداد زنان سالمند به نسبت قابل توجهی بیشتر از تعداد مردان سالمند است که این مسئله تحت عنوان زنانه شدن سالمندی شناخته می‌شود. هدف مطالعه حاضر شناخت وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان سالمند ایرانی و الزمات سیاستی با توجه به آمارهای رسمی و سناریوهای آینده‌نگرانه جمعیت است.

مواد و روش کار: در این مطالعه به منظور شناخت وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان سالمند در کشور ایران، از پردازش داده‌های سرشماری ۱۳۹۵ و سایر آمارهای رسمی استفاده شده است. همچنین با توجه به سناریوهای آینده‌نگارانه جمعیتی وضعیت زنان سالمند ایرانی در چشم‌انداز ۱۴۳۰ مورد واکاوی قرار گرفته است.

یافته ها: بر اساس پردازش آمارهای رسمی می‌توان گفت زنان سالمند کشور حدود ۹/۵ درصد از کل جمعیت زنان کشور را شامل می‌شوند (که انتظار می‌رود بر اساس پیش‌بینی سناریوی محتمل آینده‌نگرانه جمعیت این درصد به حدود ۳۲/۷ درصد در افق چشم‌انداز ۱۴۳۰ افزایش یابد). ۹۹/۷۲ درصد از زنان سالمند در خانوارهای معمولی زندگی کرده و ۴۴ درصد آنها باسواد بوده‌اند که ۵۰ درصد از آنها سوادشان در سطح ابتدایی است. میزان مشارکت اقتصادی زنان سالمند ۶ درصد و نرخ بیکاری آنان ۱/۸ درصد است. ۴۳/۳ درصد از ایشان همسران خود را از دست داده‌اند و ۲۴ درصد از زنان سالمند به تنهایی زندگی می‌کنند. همچنین ۳۹/۷ درصد از زنان سالمند سرپرست خانوارهایی بودند که در آن زندگی می کردند.

نتیجه گیری: آمار بالا و روبه افزون زنان سالمند خود سرپرست از مهمترین یافته‌های تحقیق حاضر است که لزوم سیاستگذاری‌های اجتماعی و فرهنگی و منابع در اختیار آنها بیش از هر زمانی با توجه به تحولات پیشرو احساس می‌شود.

کلیدواژه: وضعیت اقتصادی و اجتماعی، زنان، سالمندی، سرشماری، ایران

* نویسنده پاسخگو: تهران، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جمعیت شناسی
E-mail: Ahmaddorahaki@gmail.com

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

مقدمه

در بین ویژگی‌های مختلف جمعیت‌های انسانی، سن و جنسیت به عنوان مهم‌ترین و مرتبط‌ترین ویژگی‌ها برای جمعیت‌شناسان مطرح است [۱]. بنابراین در بررسی خصوصیات یک جمعیت این دو متغیر به عنوان متغیرهای اصلی در نظر گرفته می‌شوند. این دو متغیر با بسیاری از سایر متغیرهای اجتماعی در ارتباط مستقیم هستند و در تحلیل پدیده‌های اجتماعی باید آنها را با توجه به تغییرات این دو متغیر دید. سالمندی جمعیت و افزایش افراد سالخورده در جمعیت، یکی از مهم‌ترین تحولات اجتماعی قرن بیست و یکم است و پیامدهای آن بر روی همه بخش‌های جامعه از جمله سلامت، بازار کار، خدمات مانند مسکن، حمل و نقل، حمایت‌های اجتماعی و روابط بین نسلی و ... تاثیرگذار است. با توجه به اهمیت این مسئله این مطالعه به بررسی سالمندی جمعیت با تاکید بر جنسیت می‌پردازد. زنان سالمند نسبت مهمی از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند و تعداد آنها در حال افزایش است. بر اساس پیش‌بینی‌های سازمان ملل متحد تعداد زنان ۶۰ سال و بالاتر از حدود ۳۳۶ میلیون نفر در سال ۲۰۰۰ میلادی به حدود یک میلیارد نفر در سال ۲۰۵۰ افزایش خواهد یافت [۲]. مطالعات نشان دهنده آن است که در سطح جهانی امید زندگی زنان به طور متوسط ۴/۵ سال بیشتر از مردان است. تعداد زنان از مردان در گروه‌های سنی سالمند بیشتر است و با افزایش سن این عدم تعادل افزایش می‌یابد [۳]. همچنین مطالعات نشان دهنده آن است که در سطح جهانی به ازای هر ۱۲۳ زن بالای ۶۰ سال ۱۰۰ مرد بالای ۶۰ سال وجود دارد [۲]. این آمار به خوبی نشان دهنده زنانه شدن سالمندی در سطح جهانی است. سالمندی بخشی از فرایند رشدی است که با تولد آغاز و در طول زندگی تداوم می‌یابد. اما نکته قابل تامل آن است که ظرفیت کارکردی سیستم بیولوژیکی (مانند قدرت عضلات، کارکرد دستگاه تنفس و ...) که در طول دوران نخست زندگی افزایش و در دوران بزرگسالی به اوج خود می‌رسد در دوران سالمندی رو به کاهش می‌رود. با این تغییرات بیولوژیکی شرایط اجتماعی و اقتصادی افراد نیز رو به تغییر می‌رود. الگوهای جمعیت‌شناختی از سالمندی نشان دهنده آن است که احتمال بیوه یا مجرد بودن زنان سالمند نسبت به مردان بیشتر است و به لحاظ اقتصادی زنان سالمند وابسته‌اند. به طور کلی میزان مشارکت اقتصادی زنان در سطح جهانی نسبت به مردان پایین‌تر است، نسبت قابل توجهی از زنان کار مزدی را بعد از ازدواج ترک کرده و به تربیت فرزند می‌پردازند؛ علاوه بر این بیشتر زنان شاغل در بخش‌های غیر رسمی و به صورت پاره وقت مشغول به کارند و در نتیجه درآمد آنها در طول زندگی بسیار پایین‌تر از مردان است [۴]. همزمان با تحولاتی که در سطح جهانی در زمینه زنانه شدن سالمندی رخ داده است داده‌های سرشماری‌های ایران نیز نشان دهنده افزایش سهم زنان از جمعیت سالمند است. روند تغییرات نسبت جنسی سالمندان طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ بر اساس نتایج سرشماری نشان دهنده آن است که نسبت جنسی گروه سنی بالای ۶۰ سال تا سال ۱۳۸۵ بیش‌تر از ۱۰۰ بوده است و از سال ۱۳۹۰ به بعد به زیر ۱۰۰ رسیده و در حال کاهش است [۵]. با توجه به اشتباهاتی که در زمینه ثبت جمعیت با توجه به سن و جنس در سرشماری‌های ایران وجود داشته است به نظر می‌رسد که سهم زنان از جمعیت سالمند باید بیشتر از این آمار باشد. با این حال این آمار نشان دهنده حرکت جمعیت سالمند در ایران به سمت زنانه شدن است. بنابراین شناخت جمعیت زنان سالمند در ایران با توجه به متغیرهای اجتماعی و اقتصادی به لحاظ علمی و برنامه‌ریزی بسیار حائز اهمیت است. خلاء تحقیقاتی در زمینه یک مطالعه مجزا در رابطه با مشخصه‌های اقتصادی و اجتماعی زنان سالمند در ایران بیش از هر زمانی با توجه به تغییرات جمعیتی انجام شده و در حال انجام احساس می‌شود. با مروری نظامند بر مطالعات انجام شده در زمینه سالمندی در ایران می‌توان گفت تاکنون تحقیقات متعدد در زمینه کیفیت زندگی سالمندان در ایران انجام شده است. اکثریت این تحقیقات به تاثیر مشخصه‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی بر کیفیت زندگی سالمندان تاکید دارند. از جمله این مشخصه‌ها می‌توان به جنس [۷، ۶]، سن [۸]، محل سکونت [۹]، تحصیلات [۱۰] و شغل [۱۱] اشاره کرد. از سوی دیگر همانگونه که بحث شد؛ زنانه شدن سالمندی نیاز به شناخت مشخصات اقتصادی و اجتماعی زنان سالمند را در ایران دو چندان می‌کند. بنابراین این مطالعه با استفاده از آمارهای رسمی به بررسی مشخصات جمعیتی و اجتماعی زنان سالمند در ایران می‌پردازد. در پایان با توجه به سناریوهای آینده‌نگرانه جمعیتی و مطالعات انجام شده در زمینه سالمندی سیاست‌های راهبردی در این زمینه ارائه شده است.

مواد و روش کار

تحقیق حاضر یک مطالعه توصیفی و تحلیلی بود که با تحلیل و پردازش ثانویه‌ی داده‌های سرشماری ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران و

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

پژوهش‌های مرتبط با موضوع انجام شده است. از جداول سرشماری به تفکیک سن، بازه سنی ۶۰ ساله و بالاتر به عنوان سالمند انتخاب شده و زنان سالمند بر اساس وضعیت زناشویی، وضع سواد، وضع فعالیت، نوع خانوار، وضعیت سکونت و سایر متغیرهای موجود مورد بررسی قرار گرفته است. برای آینده‌نگری جمعیت زنان سالمند از روش‌پیش‌بینی جمعیت به روش ترکیبی با نرم افزار Spectrum استفاده شده است. در این زمینه ابتدا سه سناریوی متفاوت با توجه به روندهای آینده باروری و امید زندگی در ایران طراحی شده است. شایان ذکر است در پیش‌بینی جمعیت و برآورد جمعیت زنان سالمند ایرانی در افق چشم‌انداز ۱۴۳۰ فرض بر بسته بودن جمعیت بوده است و خالص مهاجرتی صفر در نظر گرفته شده است.

یافته‌ها

توزیع جمیعت زنان سالمند بر اساس یافته‌های حاصله از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ در جدول (۱) آورده شده است. بر این اساس تعداد کل زنان سالمندِ کشور (زنان ۶۰ سال به بالا) ۳۷۵۵۶۸۶ نفر بوده است که این مقدار حدود ۹/۵ درصد از کل جمعیت زنان کشور (۳۹۴۲۷۸۲۸ نفر) را شامل می‌شود. همچنین تعداد کل زنان شهری و روستایی در سرشماری مورد بررسی به ترتیب ۲۹۳۰۵۴۳۳ نفر و ۱۰۱۰۰۰۷۶ نفر بوده است که از این تعداد به ترتیب ۲۷۰۲۴۱۱ نفر و ۱۰۵۱۳۶۸ نفر در گروه سنی ۶۰ ساله و بالاتر قرار داشته‌اند. بر این اساس جمعیت زنان سالمند شهری ۹/۲ درصد از کل جمعیت زنان شهری را تشکیل می‌دهند و سهم زنان سالمند روستایی از کل جمعیت زنان روستایی ۱۰/۴ درصد است. جدول (۲) جمعیت زنان سالمند را بر اساس نوع خانوار با توجه به آمار سرشماری نشان می‌دهد. طبق سرشماری ۱۳۹۵ از نظر نوع خانواری که سالمندان در آنها زندگی می‌کنند از تعداد ۳۷۵۳۷۷۹ نفری که در سنین سالمندی قرار دارند حدود ۳۷۴۳۳۸۸ نفر اعلام کرده‌اند که در خانوارهای معمولی زندگی می‌کنند که این مقدار ۹۹/۷۲ درصد از کل سالمندان را دربرمی‌گیرد و تنها ۰/۲۸ درصد گفته‌اند در خانوارهای گروهی و موسسه‌ای (مانند خانه سالمندان و آسایشگاه) به سر می‌برند. در واقع این آمار نشان می‌دهد که هنوز سرای سالمندان در جامعه ایران چندان رواج نیافته است. از نظر نوع خانوار سالمندان در نقاط شهری و روستایی تفاوت قابل توجهی وجود ندارد و آمار نشان دهنده‌ی سهم بیش از ۹۹ درصدی خانوارهای معمولی است.

سطح سواد به عنوان یکی از مهمترین متغیرهای اقتصادی و اجتماعی از اهمیت خاصی برخوردار است بطوری که به صورت مستقیم بر درآمد و بطور غیرمستقیم بر سلامت بهداشتی و روانی سالمندان تأثیرگذار است [۱۲]. براساس داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ حدود ۱۲۷۵۵۸۰ نفر از جمعیت ۳۷۵۵۶۸۶ نفری زنان سالمند باسواد هستند، که معادل ۴۴ درصد کل جمعیت زنان سالمند (جدول ۳.). از نظر وضع سواد بین نقاط شهری و روستایی تفاوت قابل توجهی وجود دارد. تقریبا ۴۳/۴ درصد از کل جمعیت ۲۷۰۲۴۱۱ نفری زنان سالمند شهری را زنان باسواد تشکیل داده‌اند در حالی که تنها ۹/۹ درصد از جمعیت زنان سالمند روستایی دارای سواد خواندن و نوشتن بوده‌اند. با توجه به تحولاتی که در میزان باسودای جامعه ایران بعد از انقلاب رخ داده است در آینده بر میزان باسوادی زنان سالمند ایرانی به طور قابل ملاحظه‌ای افزوده خواهد شد.

همچنانکه جدول (۴) نشان می‌دهد از کل جمعیت۱۲۷۵۵۸۰ نفر زن سالمند باسواد در سرشماری مورد بررسی ۶۸۵۹۶۳ نفر دارای مدرک تحصیلات سوادآموزی و دوره ابتدایی بوده‌اند، ۱۵۰۵۶۳ نفر نیز دارای مدرک راهنمایی یا سه ساله اول، ۵۹۲۳۳ نفر مدرک متوسطه یا سه ساله دوم، ۲۴۵۰۳۳ نفر دیپلمه و ۱۲۴۰۱۶ نفر نیز دارای سطح تحصیلات عالی بوده‌اند. براین اساس بین زنان سالمند باسواد بیشترین سطح تحصیلات با ۵۳/۸ درصد مربوط به سطح تحصیلات ابتدایی، ۱۱/۸ درصد سطح تحصیلات راهنمایی یا سه ساله اول، ۴/۶ درصد سطح تحصیلات متوسطه یا سه ساله دوم، ۱۹/۲ درصد مدرک دیپلم و ۹/۷ درصد نیز مربوط به مدرک تحصیلات عالی بوده است.

یکی از شاخصه‌هایی که لازم است در مورد سالمندان و بخصوص زنان سالمند مورد بررسی قرار گیرد وضعیت فعالیت اقتصادی آنان است به این دلیل که وضعیت فعالیت می‌تواند زندگی آنان را از لحاظ سلامت جسمی و روانی تحت تأثیر قرار دهد. این مشخصات در جدول (۵) آمده است. از کل تعداد زنان سالمند (۳۷۵۵۶۸۶ نفر) حدود ۲۲۴۹۷۸ نفر جزو جمعیت فعال به شمار آمده‌اند که از این تعداد ۱۰۴۰۰۵ نفر در گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله و ۱۲۰۹۷۳ نفر در گروه سنی ۶۵ ساله و بالاتر قرار دارند. از تعداد کل جمعیت فعال (۲۲۴۹۷۸ نفر) تعداد ۲۲۰۸۳۳ نفر اظهار کرده‌اند که شاغل هستند و ۴۱۴۵ نفر نیز گفته‌اند که بیکار هستند. در نقاط شهری نیز از کل جمعیت زنان سالمند که ۲۷۰۲۴۱۱ نفر بوده‌اند، ۱۳۰۲۶۴ نفر جزو

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

جمعیت فعال به شمار آمده‌اند که از این تعداد نیز ۱۲۷۷۵۸ نفر شاغل و ۲۵۰۶ نفر نیز بیکار بوده‌اند. همچنین درنقاط روستایی از کل جمعیت ۱۰۵۱۳۶۸ نفری زنان سالمند ۹۴۲۲۸ نفر جزو جمعیت فعال بوده‌اند که از این تعداد نیز ۹۲۵۹۲ نفر شاغل و ۱۶۳۶ نفر نیز بیکار بوده‌اند. بر این اساس نرخ مشارکت در بین کل زنان سالمند کشور ۶ درصد، در بین زنان سالمند نقاط شهری ۴/۸ درصد و در نقاط روستایی ۹ درصد بوده است. سطح مشارکت زنان کل گروه‌های سنی کل کشور ۱۲ درصد است. تفاوت قابل توجه نرخ مشارکت زنان سالمند در بین نقاط شهری و روستایی را می‌توان با مشارکت زنان روستایی در امور کشاورزی و سایر فعالیت‌های اقتصادی در کنار مردان در خانوارهای روستایی توجیه کرد.

میزان بیکاری که یکی از شاخص‌های مهم در تحلیل وضعیت فعالیت اقتصادی به شمار می‌آید. میزان بیکاری برای زنان سالمند کل کشور ۱/۸ درصد، برای زنان سالمند نقاط شهری ۱/۹ درصد و برای زنان سالمند نقاط روستایی ۱/۷ درصد بوده است. در حالت کلی علت پایین بودن میزان بیکاری زنان به علت مشارکت پایین آنها در فعالیت‌های اقتصادی است که نیازمند بحث و بررسی مجزایی است.

از تعداد ۳۵۲۶۹۵۹ نفر زن سالمند که جزو جمعیت غیرفعال بوده‌اند تعداد ۲۸۲۳۲۰۱ نفر خانه‌دار (۸۰ درصد) و ۴۷۱۶۰۴ نفر نیز دارای حقوق بدون کار بوده‌اند. وفق نتایج در نقاط شهری نیز از کل تعداد زنان سالمند غیرفعال (۲۵۶۹۷۲۱ نفر) تعداد ۲۰۱۱۱۴۶ نفر اظهار داشته‌اند که خانه‌دار (۷۸ درصد) هستند و در نقاط روستایی نیز از تعداد کل زنان سالمند غیرفعال (۹۵۵۸۲۳ نفر) تعداد ۸۱۰۹۴۳ نفر گفته‌اند که به خانه‌داری مشغول‌اند (۸۴ درصد). جمعیت زنان سالمند بر اساس وضع زناشویی در جدول (۶) آورده شده است. از نظر وضعیت زناشویی از تعداد ۳۷۵۵۶۸۶ نفر زن سالمند تعداد ۳۷۱۱۴۷۰ نفر حداقل یک بار در طول زندگی خود ازدواج کرده‌اند که از این تعداد ۲۰۳۰۱۴۶ زن سالمند دارای همسر، ۱۶۲۵۹۵۳ زن سالمند بی‌همسر به علت فوت و ۵۴۳۷۶ زن سالمند نیز بی‌همسر به علت طلاق بوده‌اند. و حدود ۴۲۹۵۴ زن سالمند در وضعیت هرگز ازدواج نکرده قرار داشته‌اند که تقریبا ۱/۱ درصد از کل زنان سالمند کشور را شامل می‌شود. نکته قابل توجه درمورد وضعیت زناشویی به تفکیک گروه سنی این است که تعداد زنان سالمند دارای بی‌همسر به علت فوت در گروه سنی ۶۵ ساله و بیشتر ۵۳/۱ درصد بوده درحالی که این مقدار برای گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله تنها ۲۴/۵ درصد بوده است. این آمار حاکی از آن است که هر چه به سنین بالاتر برویم تعداد زنان سالمندی که به علت فوت همسر بیوه شده‌اند افزایش می‌یابد که این می‌تواند گواهی بر زنانه شدن سالمندی در کشور باشد. آمارها برای مناطق شهری و روستایی نشان از تفاوت اندک وضعیت زناشویی زنان سالمند بین این مناطق دارد. بطوری که درصد زنان حداقل یکبار ازدواج کرده برای مناطق شهری و روستایی به ترتیب ۹۸/۷ درصد و ۹۹/۲ درصد بوده است. ۵۳/۳ درصد از زنان سالمند حداقل یکبار ازدواج کرده‌ی شهری دارای همسر بوده‌اند که این مقدار برای نقاط روستایی ۵۵/۹ درصد بوده است. همچنین زنان سالمندی که در وضعیت بی‌همسر به علت فوت همسر قرار داشته‌اند برای مناطق شهری ۴۳/۶ درصد و برای مناطق روستایی ۴۲/۵ درصد بوده است (بیش از دو پنجم زنان سالمند شهری و روستایی همسران خود را از دست داده‌اند). آمار زنان سالمند بی‌همسر به علت طلاق در مناطق شهری بیش از دو برابر مناطق روستایی است به طوری که ۱/۷ درصد زنان سالمند شهری مطلقه بوده‌اند در حالی که این مقدار برای مناطق روستایی ۰/۷ بوده است و نشان از رواج اندک پدیده طلاق در بین این قشر از جمعیت جامعه در سال مورد بررسی است. آمار مربوط به زنان هرگز ازدواج نکرده برای مناطق شهری و روستایی نیز که نشان از میزان عمومیت ازدواج است بیان می‌کند که عمومیت ازدواج در بین مناطق روستایی اندکی بیشتر از مناطق شهری بوده است (۰/۸ درصد برای مناطق روستایی و ۱/۳ درصد برای مناطق شهری).

تعداد افراد خانوار یکی از معیارهایی است که بطور مستقیم می‌تواند زندگی سالمندان را تحت تأثیر قرار دهد. در واقع تعداد افراد خانواری که یک زن سالمند در آن زندگی می‌کند می‌تواند بطور کلی نشان‌دهنده میزان حمایت وی از طرف اطرافیان باشد. از کل تعداد ۳۷۴۵۲۹۵ زن سالمند موجود در سرشماری ۱۳۹۵ تعداد ۹۰۱۵۳۹ نفر در خانوار یک نفره قرار داشته‌اند، به عبارتی این تعداد از زنان سالمند تنها زندگی می‌کرده‌اند. این مقدار با توجه به اینکه حدود ۲۴/۱ درصد از کل جمعیت زنان سالمند را شامل می‌شود آمار نگران کننده‌ای می‌تواند باشد و لزوم توجه بیشتر به این افراد را می‌طلبد. همچنین تعداد ۱۳۳۲۷۴۰ زن سالمند در خانوار دو نفره (۳۵/۶ درصد)، تعداد ۷۱۲۹۵۳ نفر در خانوارهای ۳ نفره (۱۹ درصد)، ۴۰۲۴۳۶ زن سالمند در خانوار ۴ نفره (۱۰/۷ درصد) و تعداد ۳۹۵۶۲۷ زن سالمند نیز در خانوارهای ۵ نفره و بالاتر

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

(۱۰/۶ درصد) حضور داشته‌اند. با اندکی دقت آمارهای مربوط به نحوه‌ی توزیع زنان سالمند بر اساس تعداد اعضای خانوار (جدول ۷) درمی‌یابیم که هرچه از گروه سنی۶۴-۶۰ ساله به طرف گروه‌های بالاتر می‌رویم تعداد زنان سالمندی که در خانوارهای یک نفره هستند و تنها زندگی می‌کنند به صورت قابل توجه افزایش می‌یابد بطوری که درصد زنان سالمندی که در دو گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله و ۷۵ ساله و بیشتر، که به صورت تنها زندگی می‌کنند به ترتیب ۱۱/۲ درصد و ۴۳/۶ درصد بوده است که نشان می‌دهد بیش از دو پنجم زنان سالمند گروه سنی ۷۵ ساله و بالاتر تنها زندگی می‌کنند و ممکن است بیشتر به حمایت‌های عاطفی و مالی نیاز داشته باشند. یکی دیگر از شاخص‌های بسیار مهم در خصوص نشان دادن وضعیت سالمندان و بخصوص زنان سالمند نرخ سرپرستی خانوار است. به این معنی که چه میزان از زنان سالمند (۶۰ ساله و بیشتر) سرپرست خانواری هستند که در آن زندگی می‌کنند. تعداد زنان سالمندی که در سال ۱۳۹۵ سرپرست خانوار خود بوده‌اند حدود ۱۴۹۱۴۱۹ نفر هستند که با توجه به جمعیت کل زنان سالمند در همین سال (۳۷۴۵۲۹۵ نفر) نرخ سرپرستی خانوار تقریبا ۳۹/۷ درصد است. به این معنی که ۳۹/۷ درصد از زنان سالمند سرپرست خانوارهایی بوده‌اند که در آن زندگی کرده‌اند.

بر اساس آمار بدست آمده (جدول ۸) نرخ سرپرستی خانوارهایی که زنان سالمند سرپرست آن هستند در گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله حدود ۲۶/۹ درصد بوده و هر چه به طرف گروه‌های سنی بالاتر پیش می‌رویم نرخ سرپرستی خانوار بالاتر می‌رود. چنانچه نرخ سرپرستی خانوار برای زنان سالمند گروه‌های سنی ۶۹-۶۵ ساله، ۷۴-۷۰ ساله و ۷۵ ساله و بیشتر به ترتیب ۳۵/۹، ۴۵/۸ و ۵۶/۸ درصد بوده است. از تعداد کل زنانی که سرپرست خانوار بوده‌اند تعداد ۹۰۱۵۳۹ نفر در خانوار یک نفره زندگی کرده‌اند و خود سرپرست خانوار تک نفره‌ی خود بشمار آمده‌اند. تعداد ۳۳۶۹۱۱ نفر سرپرست خانوارهای ۲ نفره، ۱۵۱۲۶۷ نفر سرپرست خانوارهای ۳ نفره، ۶۳۰۰۱ نفر سرپرست خانوارهای ۴ نفره و ۳۸۷۰۱ نفر نیز سرپرست خانوارهای ۵ نفره و بیشتر بوده‌اند. چنانچه مشاهده می‌شود حدود ۶۰/۴ درصد از زنانی سالمندی که خود سرپرست خانوار هستند در خانوارهای یک نفره زندگی می‌کنند که درصد خیلی بالا و قابل تأمل می‌باشد.

هرچه بُعد خانوار بیشتر است درصد زنان سالمندی که سرپرست خانوار هستند کاهش می‌یابد بطوری که تنها ۲/۶ درصد از زنان سالمند سرپرست خانوارهای ۵ نفره و بیشتر هستند. با نگاهی به جدول ۸. درمی‌یابیم که هرچه به گروه های سنی بالاتر می‌رویم درصد زنان سالمندی که در خانوار یک نفره زندگی می‌کنند افزایش می‌یابد بطوری که در سنین ۶۴-۶۰ ساله ۴۱/۶ درصد از زنان سالمند همان گروه سنی سرپرست خانوارهای یک نفره هستند در حالی که در گروه سنی ۷۵ ساله و بیشتر حدود ۷۶/۴ درصد از زنان همان گروه سنی سرپرست خانوارهای یک نفره بوده‌اند. به عبارت دیگر بیش از سه چهارم زنان گروه سنی ۷۵ ساله و بیشتر به تنهایی در خانوارهای یک نفره زندگی می‌کنند.

سناریوهای آینده‌نگری جمعیت زنان سالمند ایران: برای پیش‌بینی جمعیت زنان سالمند ایران در افق چشم‌انداز ۱۴۳۰ سه سناریوی متفاوت با توجه به میزان باروری و امید زندگی در نظر گرفته شده است سناریوی اول میزان باروری کل نسبت به سطح فعلی افزایشی تا رسیدن به سطح باروری ۲/۵ در نظر گرفته شده است. در سناریوی دوم که سناریوی محتمل است باروری در حدود سطح کنونی ۱/۹۵ تا افق چشم‌انداز در نظر گرفته شد و در سناریوی سوم کاهش باروری با شیب تند تا رسیدن به سطح باروری کل ۱/۵ در نظر گرفته شده است. همچنین امید زندگی در سناریوی اول تا رسیدن به ۸۰ سال و در سناریو دوم تا رسیدن به ۷۷ سال و در سناریوی سوم بدون تغییر یعنی ۷۴ سال در نظر گرفته شده است. همانگونه که قبلاً اشاره گردید در سناریوهای طراحی شده فرض بر بسته بودن جمعیت و خالص مهاجرت بین المللی صفر است. با توجه به این سناریونویسی جمعیت ایران در افق چشم‌انداز ۱۴۳۰ در سناریوی اول۱۰۴۱۷۷۲۳۲ در سناریوی دوم که سناریوی محتمل است به حدود ۹۵۸۱۹۶۴۸ و در سناریوی سوم به حدود ۸۸۹۳۲۵۲۸ نفر خواهد رسید. جمعیت زنان سالمند براین اساس در سه سناریویوی مطرح شده به ترتیب ۱۳۵۰۰۷۹۶، ۱۲۸۹۲۶۸۰ و ۱۲۳۱۲۱۱۹ نفر خواهد بود.

بر اساس سناریوی محتمل یعنی سناریوی دوم می‌توان گفت درصد جمعیت زنان سالمند از کل جمعیت زنان از حدود ۹/۶۶ به حدود ۳۲/۷۰ درصد خواهد رسید.

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

جدول ۱: توزیع جمعیت زنان سالمند در گروه‌های سنی ۵ ساله در سرشماری ۱۳۹۵

سن	تعداد				درصد		
	کل	شهر	روستا		کل	شهر	روستا
تمامی سنین	۳۹۴۲۷۸۲۸	۲۹۳۰۵۴۳۳	۱۰۱۰۰۰۷۶	سالمند به کل جمعیت	۹/۵	۹/۲	۱۰/۴
۶۰ ساله و بالاتر	۳۷۵۵۶۸۶	۲۷۰۲۴۱۱	۱۰۵۱۳۶۸				
۶۴-۶۰ ساله	۱۲۸۹۹۱۰	۹۵۰۱۱۸	۳۳۸۹۷۴		۳۴/۳	۳۵/۲	۳۲/۲
۶۹-۶۵ ساله	۹۰۲۵۵۴	۶۴۷۹۵۰	۲۵۴۱۴۵		۲۴	۲۴	۲۴/۲
۷۴-۷۰ ساله	۶۰۶۵۱۳	۴۳۴۲۲۲	۱۷۲۰۰۵		۱۶/۱	۱۶/۱	۱۶/۴
۷۹-۷۵ ساله	۴۳۴۹۷۳	۳۰۵۸۳۹	۱۲۸۹۷۸	گروه سنی به کل سالمندان	۱۱/۶	۱۱/۳	۱۲/۳
۸۴-۸۰ ساله	۳۰۳۵۰۲	۲۱۰۴۵۱	۹۲۹۳۷		۸/۱	۷/۸	۸/۸
۸۹-۸۵ ساله	۱۵۱۰۳۶	۱۰۶۲۵۱	۴۴۷۳۶		۴	۳/۹	۴/۳
۹۴-۹۰ ساله	۵۳۸۵۹	۳۸۶۱۶	۱۵۲۲۷		۱/۴	۱/۴	۱/۴
۹۹-۹۵ ساله	۹۹۴۷	۶۹۴۷	۲۹۹۲		۰/۳	۰/۳	۰/۳
۱۰۰ساله و بیشتر	۳۳۹۲	۲۰۱۷	۱۳۷۴		۰/۱	۰/۱	۰/۱

جدول ۲: جمعیت زنان سالمند بر اساس نوع خانوار بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵

محل سکونت و سن	جمع	تعداد			درصد		
		معمولی	گروهی	موسسه‌ای	معمولی	گروهی	موسسه‌ای
کل	۳۷۵۳۷۷۹	۳۷۴۳۳۸۸	۳۲۵۰	۷۱۴۱	۹۹/۷۲	۰/۰۹	۰/۱۹
۶۴-۶۰ ساله	۱۲۸۹۰۹۲	۱۲۸۶۸۳۱	۱۲۰۶	۱۰۵۵	۹۹/۸۲	۰/۰۹	۰/۰۸
۶۹-۶۵ ساله	۹۰۲۰۹۵	۹۰۰۴۵۹	۸۱۲	۸۲۴	۹۹/۸۲	۰/۰۹	۰/۰۹
۷۴-۷۰ ساله	۶۰۶۲۲۷	۶۰۴۹۹۰	۴۷۸	۷۵۹	۹۹/۸	۰/۰۸	۰/۱۳
۷۵ ساله و بیشتر	۹۵۶۳۶۵	۹۵۱۱۰۸	۷۵۴	۴۵۰۳	۹۹/۴۵	۰/۰۸	۰/۴۷
نقاط شهری	۲۷۰۲۴۱۱	۲۶۹۴۳۴۹	۲۱۱۷	۵۹۴۵	۹۹/۷	۰/۰۸	۰/۲۲
۶۴-۶۰ ساله	۹۵۰۱۱۸	۹۴۸۵۴۸	۷۸۳	۷۸۷	۹۹/۸۳	۰/۰۸	۰/۰۸
۶۹-۶۵ ساله	۶۴۷۹۵۰	۶۴۶۸۰۴	۵۱۳	۶۳۳	۹۹/۸۲	۰/۰۸	۰/۱
۷۴-۷۰ ساله	۴۳۴۲۲۲	۴۳۳۲۷۴	۳۱۳	۶۳۵	۹۹/۷۸	۰/۰۷	۰/۱۵
۷۵ ساله و بیشتر	۶۷۰۱۲۱	۶۶۵۷۲۳	۵۰۸	۳۸۹۰	۹۹/۳۴	۰/۰۸	۰/۵۸
نقاط روستایی	۱۰۵۱۳۶۸	۱۰۴۹۰۳۹	۱۱۳۳	۱۱۹۶	۹۹/۷۸	۰/۱۱	۰/۱۱
۶۴-۶۰ ساله	۳۳۸۹۷۴	۳۳۸۲۸۳	۴۲۳	۲۶۸	۹۹/۸	۰/۱۲	۰/۰۸
۶۹-۶۵ ساله	۲۵۴۱۴۵	۲۵۳۶۵۵	۲۹۹	۱۹۱	۹۹/۸۱	۰/۱۲	۰/۰۸
۷۴-۷۰ ساله	۱۷۲۰۰۵	۱۷۱۷۱۶	۱۶۵	۱۲۴	۹۹/۸۳	۰/۱	۰/۰۷
۷۵ ساله و بیشتر	۲۸۶۲۴۴	۲۸۵۳۸۵	۲۴۶	۶۱۳	۹۹/۷	۰/۰۹	۰/۲۱

جدول ۳: جمعیت زنان سالمند بر حسب وضع سکونت و وضع سواد

محل سکونت و سن	جمع	وضع سواد		درصد بی سوادی
		با سواد	بی سواد	
جمع ۶۰ به بالا	۳۷۵۵۶۸۶	۱۲۷۵۵۸۰	۲۴۷۸۱۳۷	۶۶
۶۴-۶۰ ساله	۱۲۸۹۹۱۰	۶۰۶۷۵۶	۶۸۲۶۴۶	۵۲/۹
۶۹-۶۵ ساله	۹۰۲۵۵۴	۳۲۹۹۳۴	۵۷۲۲۴۱	۶۳/۴
۷۴-۷۰ ساله	۶۰۶۵۱۳	۱۷۳۳۹۳	۴۳۲۷۵۶	۷۱/۴
۷۵ ساله و بیشتر	۹۵۶۷۰۹	۱۶۵۴۹۷	۷۹۰۴۹۴	۸۲/۶
شهری	۲۷۰۲۴۱۱	۱۱۷۱۹۹۳	۱۵۲۹۰۳۰	۵۶/۶
۶۴-۶۰ ساله	۹۵۰۱۱۸	۵۴۸۸۷۵	۴۰۰۸۶۸	۴۲/۲
۶۹-۶۵ ساله	۶۴۷۹۵۰	۳۰۴۶۵۲	۳۴۳۰۳۳	۵۲/۹
۷۴-۷۰ ساله	۴۳۴۲۲۲	۱۶۲۰۵۶	۲۷۱۹۱۸	۶۲/۶
۷۵ ساله و بیشتر	۶۷۰۱۲۱	۱۵۶۴۱۰	۵۱۳۲۱۱	۷۶/۶
روستایی	۱۰۵۱۳۶۸	۱۰۳۴۸۹	۹۴۷۳۰۲	۹۰/۱
۶۴-۶۰ ساله	۳۳۸۹۷۴	۵۷۸۲۴	۲۸۱۰۲۰	۸۲/۹
۶۹-۶۵ ساله	۲۵۴۱۴۵	۲۵۲۵۹	۲۲۸۷۷۲	۹۰
۷۴-۷۰ ساله	۱۷۲۰۰۵	۱۱۳۲۵	۱۶۰۵۶۴	۹۳/۳
۷۵ ساله و بیشتر	۲۸۶۲۴۴	۹۰۸۱	۲۷۶۹۴۶	۹۶/۸

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

جدول ۴: جمعیت زنان سالمند باسواد بر حسب وضع تحصیلات

گروه سنی	جمع	ابتدایی/ پایان ابتدایی / سواد آموزی	سیکل اول/ راهنمایی/ پایان راهنمایی/ متوسطه۱	سیکل دوم/ متوسطه/ متوسطه ۲/ فاقد مدرک دیپلم	دیپلم و پیش دانشگاهی	دانشگاهی
۶۰-۶۴ ساله	۶۰۶۷۵۶	۳۰۲۴۷۲	۷۲۰۹۰	۲۹۴۲۷	۱۳۴۰۵۲	۶۵۴۰۵
۶۵-۶۹ ساله	۳۲۹۹۳۴	۱۷۷۷۹۸	۳۸۹۴۰	۱۴۹۱۳	۶۲۲۴۶	۳۳۵۰۸
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۳۳۹۳	۹۹۲۵۳	۲۰۷۵۴	۷۹۱۰	۲۸۱۸۴	۱۵۴۷۰
۷۵ ساله و بیشتر	۱۶۵۴۹۷	۱۰۶۴۴۰	۱۸۷۷۹	۶۹۸۳	۲۰۵۵۱	۹۶۳۳
کل	۱۲۷۵۵۸۰	۶۸۵۹۶۳	۱۵۰۵۶۳	۵۹۲۳۳	۲۴۵۰۳۳	۱۲۴۰۱۶
گروه سنی						**درصد**
۶۰-۶۴ ساله	۱۰۰	۴۹/۹	۱۱/۹	۴/۸	۲۲/۱	۱۰/۸
۶۵-۶۹ ساله	۱۰۰	۵۳/۹	۱۱/۸	۴/۵	۱۸/۹	۱۰/۲
۷۰-۷۴ ساله	۱۰۰	۵۷/۲	۱۲	۴/۶	۱۶/۳	۸/۹
۷۵ ساله و بیشتر	۱۰۰	۶۴/۳	۱۱/۳	۴/۲	۱۲/۴	۵/۸
کل	۱۰۰	۵۳/۸	۱۱/۸	۴/۶	۱۹/۲	۹/۷

جدول ۵: جمعیت زنان سالمند بر اساس وضع فعالیت بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵

		جمع	جمعیت فعال			جمعیت غیر فعال			نرخ مشارکت	نرخ بیکاری
			جمع	شاغل	بیکار	جمع	خانه دار	دارای درآمد بدون کار		
جمع محل	۶۰-۶۴ ساله	۱۲۸۹۹۱۰	۱۰۴۰۰۵	۱۰۱۰۳۶	۲۹۶۹	۱۱۸۴۸۲۷	۱۰۲۸۱۲۸	۱۵۰۹۵۰	۸/۱	۲/۹
سکونت	۶۵ ساله و بیشتر	۲۴۶۵۷۷۶	۱۲۰۹۷۳	۱۱۹۷۹۷	۱۱۷۶	۲۳۴۲۱۳۲	۱۷۹۵۰۷۳	۳۲۰۶۵۴	۴/۹	۱
	کل	۳۷۵۵۶۸۶	۲۲۴۹۷۸	۲۲۰۸۳۳	۴۱۴۵	۳۵۲۶۹۵۹	۲۸۲۳۲۰۱	۴۷۱۶۰۴	۶	۱/۸
جمع سالمندان	شهری	۲۷۰۲۴۱۱	۱۳۰۲۶۴	۱۲۷۷۵۸	۲۵۰۶	۲۵۶۹۷۲۱	۲۰۱۱۱۴۶	۴۲۰۲۷۱	۴/۸	۱/۹
	روستایی	۱۰۵۱۳۶۸	۹۴۲۲۸	۹۲۵۹۲	۱۶۳۶	۹۵۵۸۲۳	۸۱۰۹۴۳	۵۱۳۰۵	۹	۱/۷

جدول ۵: جمعیت زنان سالمند بر اساس وضع زناشویی بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵

سن و محل سکونت		جمع	حداقل یک‌بار ازدواج کرده				هرگز ازدواج نکرده
			جمع	دارای همسر	بی همسر		
					فوت	طلاق	
جمع محل سکونت	۶۰-۶۴ ساله	۱۲۸۹۹۱۰	۱۲۷۰۴۲۹	۹۲۸۶۱۸	۳۱۶۵۹۰	۲۴۹۸۳	۱۹۲۸۹
	۶۵ ساله و بیشتر	۲۴۶۵۷۷۶	۲۴۴۱۰۴۱	۱۱۰۱۵۲۸	۱۳۰۹۳۶۳	۲۹۳۹۳	۲۳۶۶۵
	کل	۳۷۵۵۶۸۶	۳۷۱۱۴۷۰	۲۰۳۰۱۴۶	۱۶۲۵۹۵۳	۵۴۳۷۶	۴۲۹۵۴
جمع سالمندان	نقاط شهری	۲۷۰۲۴۱۱	۲۶۶۶۷۲۲	۱۴۴۰۶۹۶	۱۱۷۸۲۲۰	۴۷۰۶۸	۳۴۸۳۹
	نقاط روستایی	۱۰۵۱۳۶۸	۱۰۴۲۸۶۸	۵۸۸۱۵۳	۴۴۷۱۵۹	۷۲۹۹	۸۰۹۳
سن و محل سکونت				**درصد**			
جمع محل سکونت	۶۰-۶۴ ساله	-	۹۸/۵	۷۲	۲۴/۵	۱/۹	۱/۵
	۶۵ ساله و بیشتر	-	۹۹	۴۴/۷	۵۳/۱	۱/۲	۱
	کل	-	۹۸/۸	۵۴/۱	۴۳/۳	۱/۴	۱/۱
جمع سالمندان	نقاط شهری	-	۹۸/۷	۵۳/۳	۴۳/۶	۱/۷	۱/۳
	نقاط روستایی	-	۹۹/۲	۵۵/۹	۴۲/۵	۰/۷	۰/۸

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

جدول ۶: جمعیت زنان سالمند بر اساس تعداد اعضای خانوار بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵

سن	جمع	تعداد اعضای خانوار				
		۱ نفر	۲ نفر	۳ نفر	۴ نفر	۵ نفره و بالاتر
جمع	۳۷۴۵۲۹۵	۹۰۱۵۳۹	۱۳۳۲۷۴۰	۷۱۲۹۵۳	۴۰۲۴۳۶	۳۹۵۶۲۷
۶۰-۶۴ ساله	۱۲۸۷۶۴۹	۱۴۴۲۶۸	۴۵۷۲۵۲	۳۳۳۸۴۹	۱۹۵۴۷۹	۱۵۶۸۰۱
۶۵-۶۹ ساله	۹۰۰۹۱۸	۱۶۶۳۲۸	۳۵۵۳۳۲	۱۹۲۰۱۷	۱۰۰۵۵۵	۸۶۶۸۶
۷۰-۷۴ ساله	۶۰۵۲۷۶	۱۷۵۷۸۰	۲۴۱۴۱۶	۹۳۶۷۴	۴۶۳۰۶	۴۸۱۰۰
۷۵ ساله و بیشتر	۹۵۱۴۵۲	۴۱۵۱۶۳	۲۷۸۷۴۰	۹۳۴۱۳	۶۰۰۹۶	۱۰۴۰۴۰
سن		**درصد**				
جمع	-	۲۴/۱	۳۵/۶	۱۹	۱۰/۷	۱۰/۶
۶۰-۶۴ ساله	-	۱۱/۲	۳۵/۵	۲۵/۹	۱۵/۲	۱۲/۲
۶۵-۶۹ ساله	-	۱۸/۵	۳۹/۴	۲۱/۳	۱۱/۲	۹/۶
۷۰-۷۴ ساله	-	۲۹	۳۹/۹	۱۵/۵	۷/۷	۷/۹
۷۵ ساله و بیشتر	-	۴۳/۶	۲۹/۳	۹/۸	۶/۳	۱۰/۹

جدول ۷: جمعیت زنان سالمند سرپرست خانوار بر اساس تعداد اعضای خانوار بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵

سن سرپرست	جمع زنان	زنان سرپرست خانوار	تعداد اعضای خانوارهای زن سرپرست				
			۱ نفر	۲ نفر	۳ نفر	۴ نفر	۵ نفره و بالاتر
جمع	۳۷۴۵۲۹۵	۱۴۹۱۴۱۹	۹۰۱۵۳۹	۳۳۶۹۱۱	۱۵۱۲۶۷	۶۳۰۰۱	۳۸۷۰۱
۶۰-۶۴ ساله	۱۲۸۷۶۴۹	۳۴۶۵۴۶	۱۴۴۲۶۸	۱۰۰۳۴۷	۵۷۸۵۸	۲۶۷۳۹	۱۷۳۳۴
۶۵-۶۹ ساله	۹۰۰۹۱۸	۳۲۴۱۱۳	۱۶۶۳۲۸	۸۵۹۰۳	۴۲۳۹۱	۱۸۰۹۰	۱۱۴۰۱
۷۰-۷۴ ساله	۶۰۵۲۷۶	۲۷۷۵۰۳	۱۷۵۷۸۰	۶۱۹۹۹	۲۴۶۵۵	۹۵۶۳	۵۵۰۶
۷۵ ساله و بیشتر	۹۵۱۴۵۲	۵۴۳۲۵۷	۴۱۵۱۶۳	۸۸۶۶۲	۲۶۳۶۳	۸۶۰۹	۴۴۶۰
سن سرپرست	**درصد سرپرستی خانوار**		**درصد سرپرستی بر اساس تعداد افراد خانوار**				
جمع		۳۹/۷	۶۰/۴	۲۲/۶	۱۰/۱	۴/۲	۲/۶
۶۰-۶۴ ساله		۲۶/۹	۴۱/۶	۲۹	۱۶/۷	۷/۷	۵
۶۵-۶۹ ساله		۳۵/۹	۵۱/۳	۲۶/۵	۱۳/۱	۵/۶	۳/۵
۷۰-۷۴ ساله		۴۵/۸	۶۳/۳	۲۲/۳	۸/۹	۳/۴	۲
۷۵ ساله و بیشتر		۵۶/۸	۷/۴	۱۶/۳	۴/۹	۱/۶	۰/۸

بحث و نتیجه‌گیری

زنان همواره به عنوان نیمی از جمعیت یک جامعه در مطالعات و برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان اهمیت خاصی داشته‌اند. بطوری که توجه به این قشر از جامعه می‌تواند تأثیرات اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی مهمی بر جامعه بگذارد. از طرفی نیز سالمندی و توجه به جمعیت سالمند، بخصوص با توجه به اینکه در آینده‌ی نزدیک جمعیت کشور به پیری خواهد رسید، به دلیل تأثیرات جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی و سلامت ... که بر جامعه وارد می‌کند، از اهمیت بسیار حیاتی برخوردار است. چنانکه اهمیت توجه به قشر سالمند بر هیچ متخصص و مسئولی پوشیده نیست. بر همین مبنا در تحقیق حاضر سعی شد که به جمعیت زنان سالمند کشور پرداخته شود و پدیده‌ی زنانه شدن سالمندی و لزوم پرداختن به نیازها و مشکلات و مسائل این قشر از جامعه توجیه مناسب و قانع کننده‌ای برای انتخاب این موضوع می‌تواند باشد. بر همین اساس گام نخست در راه تحقق چنین هدفی شناخت ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی زنان سالمند است تا با شناخت این ویژگی‌ها سعی شود که برنامه‌ریزی‌هایی در جهت خدمت‌رسانی بیشتر و کاهش مسائل و مشکلات آنها هر چند در حد اندک، صورت گیرد. بر اساس یافته‌های بدست آمده از سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ تعداد کل زنان سالمند برابر با ۳۷۵۵۶۸۶ نفر بوده است که این مقدار معادل ۹/۵ درصد از کل زنان کشور در همان سرشماری است. بر اساس سناریوی محتمل آینده‌نگری جمعیت که درباره آن صحبت شد انتظار می‌رسد در چشم‌انداز ۱۴۳۰ که مصادف با پایان دوره پنجره جمعیتی در ایران است این درصد به ۳۲/۷ درصد کل جمعیت زنان برسد. از لحاظ نوع خانواری که زنان سالمند در آنها زندگی می‌کنند تقریباً ۳۷۴۳۳۸۸ نفر از کل تعداد زنان سالمند، معادل ۹۹/۷۲ درصد، در خانوارهای معمولی زندگی می‌کنند و تنها ۰/۲۸ درصد گفته‌اند در خانوارهای گروهی و مؤسسه‌ای (مانند خانه

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

سالمندان) زندگی می‌کنند. این یافته نشان از آن دارد که هنوز خانوارهای مؤسسه‌ای مانند خانه سالمندان به عنوان مکانی مناسب برای زندگی در دوران سالمندی از سوی جامعه مورد پذیرش قرار نگرفته است و دید منفی نسبت به این مؤسسه‌ها وجود دارد. در حالی که با توجه به پیر شدن جمعیت در آینده نزدیک و همچنین کاهش حمایت‌ها از طرف نزدیکان درجه یک به دلیل کاهش تعداد فرزندان در خانواده‌های امروزی و مشکلات و مسائل خاص زندگی امروزی، نیاز به این نوع از خانوارها احساس می‌شود. آمار بین نقاط شهری و روستایی از نظر نوع خانواری که زن سالمند در آن بسر می‌برد وجود ندارد.

سطح سواد به عنوان عاملی که تأثیر آن بر زندگی دوران سالمندی اثبات شده است برای زنان سالمند مورد بررسی قرار گرفت که بر اساس داده‌های بدست آمده تنها ۱۲۷۵۵۸۰ نفر از جمعیت ۳۷۵۵۶۸۶ نفری زنان سالمند باسواد بوده‌اند که این رقم معادل ۴۴ درصد کل زنان سالمند در سال مورد بررسی است. بر اساس آمار بدست آمده از تعداد کل زنان سالمند باسواد (۱۲۷۵۵۸۰ نفر) ۵۳/۸ درصد دارای سطح تحصیلات ابتدایی، ۱۱/۸ درصد دارای سطح تحصیلات راهنمایی یا سیکل اول، ۴/۶ درصد دارای سطح تحصیلات متوسطه یا سیکل دوم، ۱۹/۲ درصد دارای مدرک تحصیلی دیپلم و ۹/۷ درصد نیز دارای مدرک تحصیلی تحصیلات عالی بوده‌اند. با توجه به تغییراتی که در میزان باسوادی کشور بعد از انقلاب روی داده است در آینده به میزان قابل توجهی بر میزان باسوادی زنان سالمند افزوده خواهد شد. شایان ذکر است در اولین سرشماری رسمی کشور که در سال ۱۳۳۵ برگزار گردید تنها ۱۵ درصد از جمعیت کشور باسواد بوده‌اند در حالی که در سرشماری‌های اخیر این میزان به بالای ۹۰ درصد رسیده است.

در مورد وضع فعالیت زنان سالمند که یکی از مؤلفه‌های با اهمیت در بررسی و شناخت وضعیت این قشر است نیز باید گفت که از تعداد کل زنان سالمند (۳۷۵۵۶۸۶ نفر) تقریباً ۶ درصد در زمره جمعیت فعال محسوب شده‌اند و نرخ بیکاری آنان ۱/۸ درصد بوده است. نکته لازم به ذکر آن است که هر چند نرخ بیکاری بدست آمده بسیار پایین است اما نرخ مشارکت اقتصادی بدست آمده برای زنان سالمند کل کشور نشان از مشارکت بسیار پایین این قشر در فعالیت‌های اقتصادی دارد و بیشتر زنان سالمند جزو جمعیت غیرفعال و اکثرا خانه‌دار هستند. وضعیت زناشویی جمعیت مورد بررسی نشان داده است که ۹۸/۸ درصد زنان سالمند کشور در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ حداقل یکبار ازدواج کرده‌اند و در بین زنان حداقل ازدواج کرده حدود ۵۴/۱ درصد دارای همسر، ۴۳/۳ درصد بدون همسر بر اثر فوت و ۱/۴ درصد نیز مطلقه بوده‌اند. درصد زنانی که در وضعیت بدون همسر بر اثر فوت قرار دارند در سنین بالاتر سالمندی بالاتر می‌رود (۲۴/۵ درصد برای گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله در مقابل ۵۳/۱ درصد برای گروه سنی ۶۰ ساله وبالاتر) که می‌تواند نشانگر زنانه شدن سالمندی باشد. با توجه به اینکه حضور فیزیکی نزدیکان فرد سالمند می‌تواند انواع حمایت‌های مورد نیاز سالمندان را به همراه داشته باشد مؤلفه‌ی تعداد افرادی که در خانوار به همراه زنان سالمند زندگی می‌کنند مورد توجه قرار گرفت و بر اساس آمار بدست آمده در کل ۲۴/۱ درصد از زنان سالمند کشور در خانوارهای تک نفره زندگی می‌کنند، ۳۵/۶ درصد در خانوارهای دو نفره، ۱۹ درصد در خانوارهای ۳ نفره، ۱۰/۷ درصد در خانوارهای ۴ نفره و ۱۰/۶ درصد در خانوارهای ۵ نفره و بیشتر زندگی می‌کنند. یکی از مؤلفه‌های مهم در بحث خانوار، نرخ سرپرستی خانوار است که نشان می‌دهد چه میزان از زنان سالمند سرپرست خانوار هستند. این نرخ برای زنان سالمند کل کشور تقریباً ۳۹/۷ درصد بوده است. به این معنا که ۳۹/۷ درصد زنان سالمند کل کشور سرپرست خانواری بوده‌اند که در آن زندگی کرده‌اند. نرخ سرپرستی خانوار برای زنان سالمند در گروه ۶۴-۶۰ ساله ۲۶/۹ درصد بوده که هر چه به سمت گروه‌های سنی بالاتر می‌رویم میزان این نرخ افزایش می‌یابد بطوری که درگروه سنی آخر (۷۵ ساله و بالاتر) نرخ سرپرستی خانوار به ۵۶/۸ درصد رسیده است. درصد زنان سالمندی که در خانوارهای یک نفره زندگی می‌کنند و خود سرپرست هستند ۶۰/۴ درصد کل زنانی است که سرپرست خانوار هستند. ۲۲/۶ درصد از زنان سالمند سرپرست خانوار در خانوارهای دونفره، ۱۰/۱ درصد در خانوارهای ۳ نفره، ۴/۲ درصد در خانوارهای ۴ نفره و ۲/۶ درصد در خانوارهای ۵ نفره و بیشتر زندگی می‌کنند. این آمار نشان می‌دهد که درصد بالایی از زنان سالمند سرپرست خانوار در خانوارهای تک نفره و به تنهایی زندگی می‌کنند و هرچه از گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله به گروه‌های سنی بالاتر می‌رویم درصد زنان سالمند سرپرست خانواری که در خانوارهای تک نفره زندگی می‌کنند افزایش می‌یابد بطوری که در گروه سنی ۷۵ ساله و بیشتر ۷۶/۴ درصد زنان سالمند سرپرست این گروه سنی در خانوارهای یک نفره زندگی می‌کنند. بر اساس یافته‌های بررسی حاضر مبنی بر زندگی درصد زیادی از زنان

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

سالمند به صورت خانوار یک نفره و همچنین وجود درصد بالای زنان سالمندی که همسران خود را از دست داده‌اند، می‌توان گفت که تنهایی سالمندان در حال حاضر یکی از پدیده‌هایی است که در حال افزایش است و این می‌تواند به دلایل مختلف باشد. از جمله بیشتر بودن امید به زندگی زنان و طول عمر بیشتر آنها که این خود یکی از دلایل زنانه شدن سالمندی در جمعیت‌های جهان است. دلیل دیگر می‌تواند کاهش فرزندان باشد. با توجه به کاهش باروری در سالهای اخیر و رسیدن به باروری زیر سطح جانشینی در کشور و حتی نگرانی‌هایی که در رابطه با باروری خیلی پایین در ایران در سالهای آتی وجود دارد این مسئله به نظر می‌رسد در افق چشم‌انداز ۱۴۳۰ بغرنجتر شود. در این راستا و با توجه به نتایج تحقیق و مباحث نظریی که در این رابطه وجود دارد می‌توان الزمات سیاستی زیر را پیشنهاد کرد.

- افزایش باروری هر چند در رابطه با شمار زنان سالمند در آینده تاثیری ندارد ولی در رابطه با حمایت‌های اجتماعی، عاطفی و اقتصادی در دسترس زنان سالمند بسیار حائز اهمیت است. همانگونه که نتایج مطالعه حاضر نیز نشان می‌دهد الگوی سکونت غالب سالمند در ایران، زندگی در خانوارهای معمولی نه خانوارهای موسسه‌ای مانند سرای سالمندان است. با نگاهی به فرهنگ ایرانی می‌توان بیان کرد همواره فرزندان در حمایت از والدین سالمند خود اهمیت بسزایی داشته‌اند و کاهش بُعد خانوار ضربه‌ای اساسی بر این بنیاد خواهد گذاشت. به نظر می‌رسد در آینده بر شمار خانوارها خود سرپرست زنان سالمند افزوده شود و کاهش میزان باروری این روند را تسریع خواهد کرد. همچنین با پایین آمدن میزان باروری بر میزان نسبت بستگی سالمند افزوده خواهد شد.

- آنچه مسلم است خانواده نقطه تلاقی اکثر ایدئولوژیهای رفاهی است و هرکدام به نوعی به نقش خانواده در مراقبت از سالمندان و دیگر گروهها توجه دارند. ترویج و گفتمان‌سازی فرهنگ از خود گذشتگی، مسئولیت پذیری، گرایش به ارزشهای سنتی، پیوندهای بین نسلی قوی، گسترش ارزشهای جمع گرایه، در خانواده و جامعه نقش بسزایی در میزان حمایت‌های از زنان سالمند در حال حاضر و در آینده خواهد داشت. اما اگر در جامعه ارزشهای سنتی و پیوند بین نسلی سست شود، ارزشهای فردگرایانه رواج پیدا کند، ارزشهایی مانند لذت گرایی و تن آسایی گسترش یابد، مسئولیت پذیری افراد خانواده کاهش یابد، بر میزان حمایت‌های در دسترس زنان سالمند کاسته خواهد شد.

- سالمندی فعال باید در محور بحث‌ها و سیاست‌گذاری‌های سالمندی قرار گیرد. سالمندی فعال نیازمند توجه و تقویت و تامین نیازهای جوانان حاضر است. اگر جامعه جوانانی فعال، پویا و توانمند داشته باشد می‌تواند برای داشتن سالمندانی فعال برنامه‌ریزی کند ولی بیکاری جوانان، نا امیدی و بی نشاطی آنها ضربه‌ای سخت بر آینده سالمندی فعال خواهد گذاشت.

- با توجه به آنکه زنان در جامعه ایران همواه به لحاظ اقتصادی وابسته بوده‌اند باید برنامه‌های مدون و اساسی در زمینه‌هایی مانند بیمه بیکاری زنان، بیمه‌های حمایتی و سایرحمایت‌ها از زنان خود سرپرست خانوار مورد توجه قرار گیرد.

- به نظر می‌رسد در آینده با افزایش سالمندان، موسسات گروهی که وظیفه نگهداری از آنها را بر عهده دارند رو به افزایش رود این امر نیاز تغییر دیدگاه مردم و جامعه نسبت به مؤسسه‌های نگهداری و حمایت از سالمندان را می‌طلبد.

- در یک بیان کلی می‌توان گفت میزان حمایت‌هایی که از زنان سالمند در آینده خواهد شد از دو عامل اصلی نشات خواهد گرفت ؛منابع در اختیار، وضعیت فرهنگی و اجتماعی. این دو عامل می توانند به عنوان پیشران های اصلی حمایت از زنان سالمند تاثیرات مثبت یا منفی بر نوع و میزان حمایت بگذارند. بنابراین از یک سو فرهنگ‌سازی و گفتمان سازی در دراستای تکریم سالمندان و ارزش‌های خانواده محور و جمع‌گرایانه که همواره در جامعه ایرانی مورد توجه و الگوی اصلی بوده است باید بیش از هر زمانی مورد توجه قرار گیرد و از سوی دیگر منابع در اختیار مانند اشتغال زنان و توانمند کردن اقتصادی آنها، بیمه‌های حمایتی از زنان سالمند، گسترش زیرساخت های حمل و نقل عمومی، میزان هزینه کرد دولت در بخش سالمندی، خدمات حمایتی - مراقبتی باید در راستای عمل قرار گیرد.

کد اخلاق: مطالعه حاضر از تحلیل ثانویه داده‌های داده‌های سرشماری و داده‌های رسمی دیگر استفاده نموده است.

سهم نویسندگان

احمد دراهکی: طراحی و نگارش مقاله، پردازش داده‌ها، تحلیل و الزامات سیاسی

رضا نوبخت: طراحی مقاله، تحلیل داده‌ها، نتیجه‌گیری و الزامات سیاسی

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

منابع

1. Poston DL, Micklin H. Handbook of Population, 1st Edition, Springer: Boston, 2005

2. World Health Organization. Women, ageing and health: a framework for action: focus on gender. 2007. from https://www.who.int/ageing/publications/Women-ageing-health-lowres.pdf,

3. UN Department of Economic and Social Affairs. The World Population Prospects: The 2017 Revision. from https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2017_DataBooklet.pdf

4. Economic and Social Commission for Asia and Pacific. Addressing the Challenges of Population Ageing in Asia and the Pacific: Implementation of the Madrid International Plan of Action on Ageing 2017. form https://www.unescap.org/publications/addressing-challenges-population-ageing-asia-and-pacific-implementation-madrid

5. Safar Khanlou H and Ghahroudi ZR. Developments of the elderly population in Iran and the world. Statistical Journal 2017; 5: 8-16 [Persian]

6. Naseh L, Heidari M. Relationship between general self-effcacy and Quality of Life among elderly living in Chaharmahal Bakhtiari nursing homes. Iranian Journal of Ageing 2015; 10:62-71 [Persian]

7. Khaje-Bishak Y, Payahoo L, Pourghasem B, Jafarabadi M. Assessing the Quality of Life in elderly people and related factors in Tabriz. Iran. Scandinavian Journal of Caring Sciences 2014; 3:257-63

8. Kazemi N, Sajjadi H, Bahrami G. Quality of Life in Iranian Elderly. Salmand: Iranian Journal of Ageing 2019; 13:518-533 [Persian]

9. Matlabi H, Parker SG, McKee K. The contribution of homebased technology to older people's Quality of Life in extra care housing. BMC Geriatrics 2011; 3:11:68

10. Nasiri M, Foroughan M, Rashedi V, Shahbazi M. The impact of rehabilitation module of Iran Welfare Organization among older adults. Iranian Journal of Agein 2016; 11:110-7 [Persian]

11. Mohammadbeigi A, Hassanzadeh J, Mohammadsalehi N, Nasimi B, Ranjbar-Omrani G.]Impacts of osteoporosis on Quality of Life in elderly women. Chronic Diseases Journal 2013; 1:13-7

12. Seyfzadeh A, Investigating the relationship between socio-economic status and health of older adult's Case study: Azarshahr. Nursing Journal of the Vulnerable 2016; 3 :12-23

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]
[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-10-31]

[DOR: 20.1001.1.16807626.1399.19.6.4.2]

[DOI: 10.29252/payesh.19.6.621]

ABSTRACT

Socio-economic status of Iranian ageing women based on official statistics and policy requirements based on futuristic demographic scenarios

Ahmad Dorahaki [1*], Reza Noubahkt [2]

1. Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
2. Payame Noor University, Tehran, Iran

Payesh 2020; 19 (6): 621 – 632
Accepted for publication: 10 October 2020
[EPub a head of print-15 November 2020]

Objective (s): Due to the higher life expectancy of women than men, the number of ageing women is significantly higher than ageing men, which is known as the feminization of ageing. The objective of this article is to identify socio-economic status of Iranian ageing women and policy requirements according to official statistics and futuristic scenarios of the population.
Methods: In order to understand socio-economic status of ageing women in Iran, the 2016 census data and other official statistics has been used. Also, according to the demographic scenarios, the situation of ageing women in the perspective of 2050 has been analyzed.
Results: Based on the processing of official statistics, it can be said that the ageing women make up about 9.5% of the total female population of the country, which is expected to increase to about 32.7% by 2050, based on the prediction of a probable future scenario. At present 99.72% of ageing women live in normal households; 44% of are literate (50% with primary education). The economic participation rate of ageing women is 6% and the unemployment rate is 1.8%. 43.3% have lost their husbands and 24% of ageing women live alone. Also, 39.7% of ageing women are heads of households in which they live.
Conclusion: The high and increasing number of ageing women headed households is one of the most important findings of the present study. Demographic and social policy requirements in this regard are discussed.

Key Words: Economic and social status, Women, Ageing, Census, Iran

[*] Corresponding author: Tehran, Allameh Tabataba'i University, Faculty of Social Sciences, Department of Demography
E-mail: Ahmaddorahaki@gmail.com